

ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗА ДОГОВОРОМ ФАКТОРИНГУ В ЗАРУБІЖНИХ ПРАВОПОРЯДКАХ

Лазовський Олег Володимирович,

аспірант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті розглянуто особливості правового регулювання відносин за договором факторингу в зарубіжних правопорядках. Наголошено, що вивчення іноземного досвіду дозволяє виявити універсальні нормативні підходи, які забезпечують ефективність факторингу як фінансового інструмента, та оцінити національні особливості, здатні бути врахованими при вдосконаленні вітчизняного законодавства. Встановлено, що міжнародно-правове регулювання факторингових відносин упродовж багатьох років базувалося на Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг 1988 р., однак її обмежений потенціал став підставою для розроблення у 2023 р. Модельного закону УНІДРУА про факторинг. Останній трактується як інструмент «м'якого права», покликаний створювати орієнтири для держав у формуванні або модернізації національних правових механізмів. Встановлено, що у США факторингові відносини регулюються ст. 9 Уніфікованого комерційного кодексу, а також законами окремих штатів (Нью-Йорк, Каліфорнія, Юта та ін.), що передбачають жорсткі вимоги до постачальників фінансових послуг щодо розкриття інформації, пов'язаної з наданням факторингових послуг. У Бельгії основою регулювання є оновлена редакція Цивільного кодексу, де закріплено принцип оборотоздатності вимог, можливість відступлення майбутніх вимог, автоматичний перехід додаткових прав і обов'язковість повідомлення боржника. У Німеччині факторингові правовідносини впорядковуються положеннями Німецького цивільного уложення про цесію, а також публічно-правовими нормами Закону про банківську діяльність, що вимагають отримання ліцензії BaFin. У Франції функціонують дві альтернативні моделі: цесія боргу та суброгація, закріплені відповідно у Цивільному та Валютному і фінансовому кодексах, які забезпечуються суворими формальними вимогами. Зроблено висновок, що національні механізми правового регулювання факторингу залишаються неоднорідними, проте загальними для більшості правопорядків є орієнтація на класичну цивільно-правову концепцію цесії, поєднання приватноправових інструментів з елементами фінансового нагляду та поступова гармонізація підходів відповідно до актуальних потреб фінансових ринків.

Ключові слова: цивільні правовідносини, договір, зобов'язання, фінансові послуги, факторинг, цесія, суброгація, цивільно-правове регулювання.

Lazovskyi Oleh. Some issues of legal regulation of factoring contract relations in foreign legal systems

The article examines selected issues of the legal regulation of factoring contract relations in foreign jurisdictions. It is emphasized that the study of foreign experience makes it possible to identify universal legal approaches that ensure the effectiveness of factoring as a financial instrument, as well as to assess national particularities that may be taken into account when improving domestic legislation. It is established that the international regulation of factoring relations was for many years based on the 1988 UNIDROIT Convention on International Factoring; however, its limited potential led to the development of the UNIDROIT Model Law on Factoring in 2023. The latter is regarded as a «soft law» instrument designed to provide guidance for states in shaping or modernizing national legal frameworks. It is noted that in the United States factoring relations are governed by Article 9 of the Uniform Commercial Code, as well as by state laws (New York, California, Utah, etc.), which impose strict disclosure requirements on

providers of financial services related to factoring. In Belgium, the regulatory framework is based on the updated Civil Code, which establishes the principle of transferability of claims, the possibility of assigning future receivables, the automatic transfer of accessory rights, and the obligation to notify the debtor. In Germany, factoring relations are governed by the Civil Code provisions on assignment, complemented by public-law rules of the Banking Act requiring BaFin authorization. In France, two alternative models operate: assignment of debt and subrogation, enshrined respectively in the Civil Code and the Monetary and Financial Code, supported by strict formal requirements. It is concluded that national mechanisms of legal regulation of factoring remain heterogeneous; however, common tendencies across most legal systems include reliance on the classical civil law concept of assignment, the combination of private-law instruments with financial supervision mechanisms, and the gradual harmonization of approaches in line with current financial market needs.

Key words: factoring, factoring contract, assignment of receivables, cession, subrogation, civil law regulation.

Важливість вивчення іноземного досвіду правового регулювання відносин за договором факторингу не викликає сумнівів, оскільки воно дозволяє не лише виявити універсальні нормативні підходи, що забезпечують ефективність факторингу як фінансового інструмента, а й оцінити національні особливості, які можуть бути враховані при вдосконаленні вітчизняного законодавства. Вказане є особливо актуальним для нашої держави сьогодні на тлі перспективних євроінтеграційних реформ у правовій сфері, що проводяться з метою гармонізації національного законодавства з високими стандартами Європейського Союзу.

Говорячи про міжнародно-правове регулювання факторингових відносин, варто зауважити, що впродовж багатьох років основним орієнтиром у цій сфері була Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг 1988 р. (далі – Конвенція), положення якої слугували правовою основою для уніфікації нормативних підходів, формування договірної практики та розвитку національних законодавств. Водночас стрімкий розвиток міжнародної торгівлі та фінансових ринків, так само, як і поява нових форм відступлення грошових вимог, виявили обмеженість регулятивного потенціалу Конвенції, що стало однією з передумов для прийняття у травні 2023 р. Модельного закону УНІДРУА про факторинг (далі – Модельний закон).

Як вказують автори Модельного закону, він є другим інструментом УНІДРУА у сфері факторингу після розроблення Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг (1988 р.). Модельний закон було розроблено як такий, що доповнює й значною мірою узгоджується з іншими

відповідними міжнародними стандартами [1]. Зважаючи на факт нещодавнього прийняття Модельного закону, аналіз його положень є об'єктивно необхідний із позицій акумуляції в ньому осучаснених підходів до правового регулювання факторингових відносин, які, своєю чергою, відображають найбільш актуальні тенденції розвитку інституту міжнародного факторингу.

Варто зауважити, що Модельний закон не є обов'язковим нормативно-правовим актом, а слугує радше концептуальним орієнтиром для формування чи вдосконалення механізму правового регулювання факторингових відносин у національних законодавствах окремих держав. Відповідно, його імплементація є добровільною і залежить насамперед від політичної волі конкретних держав. Зазначене підтверджується матеріалами Консультацій Робочої групи УНІДРУА, що передували прийняттю Модельного закону, згідно з якими він «є інструментом «м'якого права», метою якого є створення рішень для країн, що прагнуть запровадити правове регулювання факторингу у своє національне законодавство або оновити чинні норми, але поки не готові здійснити комплексну реформу законодавства. Водночас він покликаний надати модельне законодавство для держав, які вже реформували своє законодавство про забезпечені транзакції, але бажають розглянути можливість впровадження додаткових спеціальних правил для вдосконалення правової бази факторингу» [2, с. 94]. Крім того, багато держав світу не мають розвинених правових механізмів для факторингу та фінансування під грошові вимоги, що стало важливим імпульсом для розробки Модельного закону, положення якого

спрямовані на подолання правової невизначеності [3, с. 8].

Не вдаючись до детального аналізу правових норм, які складають зміст Модельного закону, насамперед зауважимо, що його важливою перевагою є ст. 2, присвячена дефініціям основних понять у сфері здійснення факторингових операцій, серед яких дебіторська заборгованість, у тому числі майбутня, конкуруючий заявник, боржник, дохід від дебіторської заборгованості, реєстр, перехід (відступлення) дебіторської заборгованості та ін. Цікавим є той факт, що, всупереч назві Модельного закону «Про факторинг», його розробники уникають вживання терміну «факторинг» у змісті досліджуваного акту, замінивши останній відступленням дебіторської заборгованості, що, вочевидь, пояснюється наміром розробників Модельного закону надати йому максимально широкого застосування та не обмежувати його дію виключно класичною моделлю факторингу. Так, згідно зі ст. 2 (j) Модельний закон зазначає, що відступлення дебіторської заборгованості означає: (1) пряме відступлення дебіторської заборгованості за договором; (2) відступлення дебіторської заборгованості у забезпечення [1]. Інакше кажучи, положення закону застосовні: а) до прямого відступлення, за яким грошова вимога передається іншій особі, внаслідок чого первісний кредитор остаточно втрачає право на дебіторську заборгованість, а новий кредитор набуває; б) до відступлення на забезпечення, за яким вимога має заставний характер, слугуючи засобом забезпечення виконання зобов'язань первісного кредитора перед банком чи іншою фінансовою установою.

Крім того, глава III Модельного закону формує якісно новий підхід до публічності операцій з відступлення дебіторської заборгованості, який полягає у тому, що таке відступлення буде чинним відносно третіх осіб тільки у випадку, якщо повідомлення про нього зареєстроване в спеціальному реєстрі, при чому альтернативних способів надати відступленню чинності проти третіх осіб Модельний закон не передбачає. Правовим наслідком недотримання вимоги про реєстрацію правочину з відступлення у реєстрі є чинність відступлення лише між відступником

і набувачем, що спричиняє відсутність захисту прав набувача у відносинах із третіми особами, зокрема іншими кредиторами відступника. Правове значення такого підходу складно переоцінити, оскільки він за рахунок створення уніфікованої відкритої системи обліку дебіторської заборгованості не лише забезпечує значно вищий рівень прозорості на публічності обігу дебіторської заборгованості, а й запобігає розвитку шахрайства у сфері факторингу, зокрема, випадкам багаторазового продажу дебіторської заборгованості.

Особлива увага при дослідженні положень Модельного закону повинна бути присвячена й положенням глави V, яка вирішує проблему конкуренції відступлень дебіторської заборгованості, зумовлену існуванням відповідних правових прогалин у Конвенції 1988 р. В контексті цього важливою є норма ст. 13 Модельного закону, за якою пріоритет між конкуруючими відступленнями визначається порядком реєстрації повідомлень, що стосуються таких відступлень [1]. Інакше кажучи, переважне право на отримання надання з відступленої дебіторської заборгованості має той з набувачів, чий запис у реєстрі був зроблений раніше. Більше того, пріоритет застосовується навіть тоді, коли повідомлення зареєстроване до фактичного здійснення відступлення, і діє незалежно від того, чи знав набувач про конкуруюче відступлення. Зазначений підхід не лише усуває правову невизначеність, яка існувала у площині правового регулювання факторингових відносин впродовж тривалого часу, а й створює захист майнових прав добросовісних набувачів, які не знали і не могли знати про існування попередньо укладених договорів про відступлення дебіторської заборгованості.

Отже, цілком очевидно, що ключова функція Модельного закону полягає не у заміні чинних внутрішньонаціональних підходів до впорядкування факторингових відносин, а у створенні уніфікованого стандарту механізму правового регулювання факторингових відносин, спосіб використання якого диференціюється в залежності від рівня розвитку внутрішнього законодавства у сфері фінансування під відступлення грошових вимог. Так, з одного боку, він забезпечує практичний

інструментарій для країн, чиї механізми правового регулювання факторингових відносин перебувають у стані свого формування, дозволяючи взяти за основу та на законодавчому закріпити комплекс базових правових норм без вжиття додаткових заходів щодо масштабного реформування правової сфери. Яскравим прикладом цього може слугувати Україна, яка, взявши за основу положення Модельного закону, у 2025 р. нарешті прийняла Закон «Про факторинг», забезпечивши факторингові відносини спеціальним правовим регулюванням. З іншого боку, Модельний закон створює юридичні та практичні можливості для держав із більш розвиненим механізмом правового регулювання досліджуваних відносин щодо імплементації додаткових положень, покликаних удосконалити існуючу правову базу та адаптувати її до сучасних потреб комерційних правовідносин. Таким чином, цілком очевидно, що прийняття Модельного Закону покликане сприяти розвитку міжнародного обігу факторингу та суміжних фінансових інструментів не лише шляхом забезпечення належного захисту прав боржників та кредиторів, а й шляхом уніфікації правових підходів до упорядкування факторингових відносин в окремих правопорядках.

У контексті останніх зауважимо, що законодавства різних держав містять власні особливі підходи до регулювання факторингових відносин, зумовлені низкою об'єктивних чинників, серед яких історичні та правові традиції, рівень розвитку національних фінансових ринків, специфіка систем приватного права тощо. Так, наприклад, у США фактично немає окремого закону про факторинг. Водночас факторингові відносини упорядковані ст. 9 Уніфікованого комерційного кодексу, яка стосується забезпечувальних інтересів у рухомому майні. У США факторинг кваліфікується як продаж поставальником фактору дебіторської заборгованості, що виникає з договору купівлі-продажу товарів, укладеного між поставальником і боржником, в обмін на авансову виплату ціни купівлі, ведення обліку та захист від неплатежу з боку боржника. Важливо зауважити, що майбутні вимоги, тобто ті, які ще не існували на момент укладення договору, також можуть бути відчужені у США

за умови, що вони підкріплені зустрічним наданням [4].

Також зауважимо, що важливу роль у сфері правового регулювання факторингових відносин відіграють закони окремих штатів, які присвячують особливу увагу закріпленню доволі суворих вимог до поставальників комерційного фінансування (факторингових компаній) щодо розкриття інформації про умови надання фінансування. Так, наприклад, ст. 8 закону штату Нью-Йорк «Про фінансові послуги» вимагає від факторів детального розкриття інформації для одержувачів комерційного фінансування, зокрема тих, яким пропонується 2,5 мільйона доларів США або менше. Інформація охоплює такі важливі аспекти, як річна процентна ставка, ставки та опис усіх комісій та зборів за фінансування, загальна сума погашення тощо [5]. Схожі положення містяться й у Розділі 9.5 Фінансового кодексу Каліфорнії [6]. На відміну від Каліфорнії та Нью-Йорка, закон штату Юта «Про реєстрацію та розкриття інформації про комерційне фінансування» зосереджується на реєстрації, а не на вимозі щодо розкриття інформації: факторингові компанії зобов'язані зареєструватися як поставальники комерційних позик у Національній системі ліцензування та реєстру, а також у Департаменті фінансових установ штату Юта. Закон застосовується до фінансових операцій на суму 1 мільйон доларів США або менше, які охоплюють комерційні позики, комерційні відкриті кредитні плани та операції купівлі-продажу дебіторської заборгованості [7].

Таким чином, можемо виокремити наступні особливості правового регулювання факторингових відносин у США: 1) відсутність спеціального федерального закону про факторинг компенсується закріпленням відповідних нормативних положень у ст. 9 Уніфікованого комерційного кодексу, яка охоплює забезпечувальні інтереси у рухомому майні та передбачає можливість застосування як прямого факторингу, так і факторингу на забезпечення; 2) значний сегмент регулювання відносин щодо купівлі дебіторської заборгованості складають нормативно-правові акти окремих штатів, які встановлюють доволі суворі вимоги до поставальників факторингових послуг та систему контролю

за їх діяльністю з боку уповноважених органів штатів; 3) особлива увага на рівні законодавства штатів приділяється вимогам щодо розкриття інформації про умови фінансування під відступлення права вимоги, що спрямовані на захист одержувачів комерційного фінансування та зростання довіри до ринку факторингових послуг.

Щодо країн ЄС зауважимо, що в переважній більшості основою механізму правового регулювання факторингових відносин є норми щодо цесії. Так, наприклад, оновлена редакція Цивільного кодексу Бельгії (01.11.2024 р.) присвячує цьому питанню низку статей Книги 5 «Зобов'язання» [8]. Серед особливостей бельгійського правового підходу до впорядкування факторингових відносин на основі норм про цесію варто виокремити наступні: 1) закріплення принципу оборотоздатності вимог (ст. 5.174); 2) визнання недійсності договірних заборон проти третіх осіб, за яким відступлення, навіть у разі порушення заборони, залишається дійсним щодо боржника, якщо набувач не був співучасником порушення (ст. 5.174); 3) можливість відступлення майбутніх вимог за умови, що вони ідентифіковані або можуть бути ідентифіковані (ст. 5.175); 4) автоматичність переходу додаткових прав (застава, іпотека, гарантія тощо) (ст. 5.177); 5) обов'язковість повідомлення боржника про відступлення вимоги з боку первісного чи нового кредитора під загрозою недійсності відступлення (ст. 5.179–5.180) та ін. Отже, вбачається, що, за винятком обов'язковості реєстрації відступлень грошових вимог, законодавчий підхід щодо регулювання факторингових відносин є гармонізованим із Модельним законом УНІДРУА.

У Німеччині факторингові відносини також знаходять своє упорядкування на основі положень Німецького цивільного уложення [9] про цесію, при чому варто наголосити на деяких особливостях правового підходу. По-перше, ст. 399–400 декларують випадки заборони відступлення вимог, якщо: а) вимога може бути виконана лише на користь первісного кредитора; б) між кредитором та боржником є попередня домовленість про заборону відступлення; в) на вимогу накладено арешт. По-друге, ст. 402 закріплює

обов'язок первісного кредитора надати новому кредитору інформацію, необхідну для пред'явлення вимоги, та передати йому документи, що служать підтвердженням вимоги, якщо вони є в його розпорядженні. По-третє, згідно ст. 407, якщо після відступлення вимоги боржник не був повідомлений і не знав про нового кредитора, він може продовжувати виконувати зобов'язання перед старим кредитором. Крім норм Цивільного уложення, факторингові правовідносини отримують додаткове регулювання нормами Закону про банківську діяльність, зокрема, ст. 32, згідно з якою компанії, які бажають на професійній основі укладати договори про факторинг в комерційному масштабі, повинні отримати відповідний дозвіл від BaFin (Федерального управління фінансового нагляду) перед початком підприємницької діяльності [10]. Отже, можемо констатувати, що німецький законодавчий підхід до упорядкування факторингових відносин характеризується симбіозом класичної цивільно-правової концепції цесії та публічно-правових вимог фінансового регулювання в силу кваліфікації професійного факторингу як фінансових послуг, що вимагає посиленого контролю та нагляду з боку держави.

Щодо досвіду Франції варто наголосити, що факторингові відносини не врегульовано на рівні спеціального законодавства. Натомість вони регулюються положеннями Цивільного, Валютного та фінансового кодексів Франції про суброгацію платежів та цесію боргу. Зокрема, суброгація, передбачена ст. 1249–1251 Цивільного кодексу Франції, дозволяє передавати права, пов'язані з боргом, від однієї сторони до іншої. У цьому контексті факторингова компанія стає власником боргу, що дає їй право стягнути суму з боржника. Натомість цесія боргу, закріплена у Валютному та фінансовому кодексі, встановлює безпечний механізм передачі боргу з дотриманням суворих юридичних формальностей, зокрема для гарантування його примусового виконання перед третіми особами. Ці дві концепції, підкріплені численною судовою практикою, складають правову основу, на якій базується факторинг у Франції [11]. Таким чином, особливістю законодавчого підходу щодо регулювання факторингових

відносин у Франції є те, що, на відміну від абсолютної більшості держав, які ставлять в основу механізму правового регулювання факторингових відносин цивільно-правову концепцію цесії, у Франції факторинг характеризується наявністю двох альтернативних форм: а) цесії, за якою компанія-постачальник передає права на свої дебіторські заборгованості фактору, який стає новим кредитором; б) суброгації, за якою фактор сплачує компанії-постачальнику борг та замінює його в його правах щодо боржника.

Таким чином, на основі загального аналізу правового регулювання факторингових відносин у деяких зарубіжних правопорядках можемо зробити наступні висновки: 1) національні механізми правового регулювання у сфері факторингу не є уніфікованими та характеризуються власними особливостями,

обумовленими як специфікою правових систем, так і економічними умовами та рівнем розвитку фінансових ринків; 2) у переважній більшості держав відсутні спеціальні закони про факторинг, а правове регулювання здійснюється через загальні норми цивільного права та окремі акти фінансового законодавства; 3) в основу законодавчих підходів до упорядкування факторингових відносин більшості країн покладено концепцію класичної цивільно-правової цесії, яка розглядається як базовий інструмент передачі грошових вимог; 4) загальною тенденцією правового регулювання в досліджуваній сфері є поєднання приватно-правових інструментів (цесії або суброгації) із публічно-правовими механізмами фінансового нагляду (наприклад, дозвоільними процедурами у Німеччині, вимогами до розкриття інформації у США тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Model Law On Factoring. Published by the International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT). URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/10/UNIDROIT-Model-Law-on-Factoring-En-PDF-version.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).
2. Model Law On Factoring Consultation Submissions. Sixth session (hybrid). Rome, 28–30 November 2022. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/02/Study-LVIII-A-%E2%80%93-W.G.6-%E2%80%93-Doc.-5-rev.-MLF-online-consultation-submissions.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).
3. Model Law on Factoring. Guide to Enactment Working Group. Second session (hybrid). Rome, 16–19 December 2024. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2024/12/Study-LVIII-B-%E2%80%93-W.G.2-%E2%80%93-Doc.-2-Draft-Guide-to-Enactment.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).
4. Uniform Commercial Code. URL: <https://www.law.cornell.edu/ucc> (дата звернення: 25.09.2025).
5. Financial Services Law. URL: <https://www.nysenate.gov/legislation/laws/FIS/A8> (дата звернення: 25.09.2025).
6. 2022 California Code. Financial Code – FIN DIVISION 9.5 – Commercial Financing Disclosures Section 22800. URL: <https://law.justia.com/codes/california/2022/code-fin/division-9-5/section-22800/> (дата звернення: 25.09.2025).
7. Utah Enacts Commercial Financing Disclosure Requirement. 2022. URL: https://natlawreview.com/article/utah-enacts-commercial-financing-disclosure-requirement#google_vignette (дата звернення: 25.09.2025).
8. Loi portant le livre 5 «Les obligations» du Code civil. 29 Avril 2022. URL: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/article_body.pl?language=fr&pub_date=2022-07-01&caller=list&numac=2022032058 (дата звернення: 25.09.2025).
9. Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 17. Juli 2025 (BGBl. 2025 I Nr. 163) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR00195089.html#BJNR001950896BJNG003702377> (дата звернення: 25.09.2025).
10. Kreditwesengesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. September 1998 (BGBl. I S. 2776), das zuletzt durch Artikel 9 des Gesetzes vom 28. Februar 2025 (BGBl. 2025 I Nr. 69). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kredwg/BJNR008810961.html> (дата звернення: 25.09.2025).
11. Fondement juridique de l'affacturage. URL: <https://www.affacturage.fr/definition/fondement-juridique-affacturage/> (дата звернення: 25.09.2025).